

RUSYA'NIN HAKLI SAVAŞ İDDİALARI KAPSAMINDA RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ *

EVALUATION OF THE RUSSIAN-UKRAINE WAR WITHIN THE FRAMEWORK OF RUSSIA'S JUST WAR CLAIMS

Araştırma Makalesi
Research Paper

Çiğdem ELBİR **
Ayça EMİNOĞLU ***

Öz:

Bu çalışma, "haklı savaş" çerçevesinde Rusya ve Ukrayna arasındaki silahlı mücadelenin, Rusya açısından bir "haklı savaş" iddiası taşıyıp taşımadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Kuramın yapı taşı niteliğinde olan ve hangi koşullar altında savaşa başvurulabileceğini ifade eden jus ad bellum ve başlatılan savaşın nasıl meşru kabul edilerek devam ettirilebileceğinin inceliklerini ifade eden jus in bello ilkeleri bağlamında yaşanan savaşın başlangıç süreci incelenmiştir. Ayrıca Rusya-Ukrayna Savaşı üzerinden değerlendirilen haklı savaş kuramının ilk halini Hristiyan teolojisi vasıtasıyla kazandığı bilindiğinden dolayı Saint Augustine ve Thomas Aquinas'ın öğretileri ve kuramın yakın dönem temsilcisi olan Micheal Walzer'in görüşleri, çalışma kapsamında dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın haklı savaş iddialarının temel argümanları; etnik kökene dayanan "Büyük Rus Ulusu" projesi, Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik konum itibarıyla Rusya'nın batıya açılan kapısı olması, NATO'nun genişlemesinin Karadeniz hakimiyetine dönüşmeye başlaması dolayısıyla Rusya'nın çevrelenmiş olma hissiyatı ile Trump yönetiminin 2017 yılı itibarıyla Kiev'e savunma silahları satmaya karar vermesi şeklindedir. Çalışmada bu argümanlar haklı savaş kavramının sahip olduğu prensipler kapsamında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haklı Savaş, Rusya, Ukrayna, NATO, ABD

Abstract:

This study aims to examine whether the armed struggle between Russia and Ukraine within the framework of a "just war" carries a "just war" claim from Russia's perspective. The war process was examined in the context of the principles of Jus ad Bellum, which is the building block of the theory and expresses the conditions under which war can be resorted to, and Jus in Bello, which expresses the subtleties of how the war has been initiated can be considered legitimate and continued. In addition, since it is known that the just war theory, which was evaluated through the Russia-Ukraine War, gained its first form through Christian theology, the teachings of Saint Augustine and Thomas Aquinas and the views of Micheal Walzer, the recent representative of the theory, were taken into consideration within the scope of the study. In this context, the main arguments for Russia's just war claims are; The "Great Russian Nation" project based on ethnicity, Ukraine is Russia's gateway to the West due to its geopolitical location, and Russia's feeling of being surrounded by NATO's expansion began to turn into Black Sea domination and the Trump administration's decision to sell defensive weapons to Kyiv as of 2017. Within the scope of the study, these arguments were analyzed within the scope of the principles of the concept of just war.

Keywords: Just War, Russia, Ukraine, NATO, USA

* Makale Geliş Tarihi: 11.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.02.2024

** Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, cigdemelbir92@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4099-9325.

*** Doçent Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, aeminoglu@ktu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6925-7339.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplinin temel araştırma ve “high politics” yani bilinen adıyla “yüksek politika” unsuru olarak ele aldığı konuların başında gelen savaş kavramının birçok tanımı ve türü olmakla beraber çalışmanın içeriği itibarıyla “haklı savaş” kavramı incelenmiştir. Haklı savaş kavramı, başlangıçta devletler tarafından çok fazla önem arz etmeyen bir konu iken zamanla savaşların cephe dışına çıkması, savaş alanlarının genişlemesi ve savaştan mağdur olan sivil halkın artması ile beraber önem kazanmıştır. Kavram, “jus ad bellum” ve “jus in bello” olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. Jus ad bellum, haklı savaşa ne zaman başvurulabileceğini belirtirken; Jus in bello, çıkan savaşın meşru olarak nasıl devam ettirileceğini ifade etmek için kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında Rusya'nın haklı savaş iddiaları; savaşı başlatan ve savaş devam ederken yürütülen politikalar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle haklı savaş kuramının çerçevesi çizilerek Vladimir Putin'in savaş öncesinde ve savaş süreci ile beraber uyguladığı savaş taktiklerinin arka planı ele alınmıştır.

Rusya'nın ülkesinin bekasını sağlamak adına yürüttüğü güvenlik stratejilerine bakıldığında, 1990'lı yıllardaki güvenlik stratejisinin merkezinde ekonomik kalkınma yer alırken 2000'li yıllarda bu durumun değiştiği gözlemlenmektedir. Bu yıllarda “Gerçekçi Caydırma” stratejisi olarak adlandırılan strateji bağlamında, ülke bütünlüğüne karşı bir tehdit algılanması durumunda tek taraflı kuvvet kullanma hakkını saklı tutmakla beraber, kriz ve çatışmaları önleme operasyonlarında diplomatik, ekonomik ve kuvvet kullanma dışındaki yöntemlere başvurulacağı belirtilmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etme süreci ve yaşanmakta olan Ukrayna savaşının arka planındaki güvenlik stratejisi ise “Yakın Çevre Doktrini”dir. Bu kapsamda Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ilhak sürecini tamamlamıştır. Rusya'nın tarihsel ve etnik bağlamında Kırım'ın bir Rus toprağı olduğunu ifade eden açıklamaları, sahip olduğu neo-empyralist görüşü ortaya koymaktadır.

ABD ve NATO'nun, Rusya karşısında Batı yanlısı bir devlet inşa etme girişimleri bağlamında Rusya açısından Ukrayna'nın ne denli vazgeçilmez olduğu yönünde Rusya tarafından hatırlatıcı adımlar atılmıştır. Ukrayna'nın Rusya ile ortak etnik kökeninin yanı sıra sahip olduğu jeopolitik konum, ülkeyi Rusya açısından vazgeçilmez kılmaktadır. Sınırlarında ABD ve NATO hakimiyeti istemediğini her zaman dile getiren Rusya, Ukrayna'nın NATO üyesi olması sürecini güvenlik tehdidi olarak kabul ederek bir haklı savaş yürüttüğü iddiasında bulunmuştur. Ancak kuramın temel argümanı olan jus in bello kavramına göre, sivil halkın savaş sürecine dahil edilmemesi, savaştan ve sivil halk ayrımının gözetilmesi gerekmektedir. Rusya'nın yürüttüğü savaş politikası bu durumu pek mümkün kılmamaktadır. Rusya perspektifinden ele alınan savaşın başlangıç süreci çalışma içerisinde İngilizce ve Türkçe literatür taranmak suretiyle, söylem analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca sürecin güncelliği münasebetiyle gazete haberleri kronolojik bağlam açısından kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde “Haklı Savaş Kuramı” başlığı altında kuramın kökeni ve gelişimi incelenmiştir. Bu bağlamda, özellikle teorinin öncülerinden olan Saint Augustine ve Thomas Aquinas'ın fikirlerine yer verilmiştir. Ayrıca teorinin yakın dönem

temsilcilerinden olan Michael Walzer'in kavram üzerine yaptığı değerlendirmeler ele alınarak teorinin sınırlılıkları ve kuralları incelenmiştir. Rusya'nın haklı savaş gerekçelerinin temel dayanağını ortaya koyabilmek adına çalışmanın ikinci bölümünde "Rusya'nın Haklı Savaş İddialarının İlk Adımı: Kırım'ın İlhakı" süreci ele alınmıştır. Ayrıca, Kırım'ın ilhak edilmesinin hemen ardından yaşanan ve bugün ki savaşın önemli bir nedeni olarak gösterilen Doğu Ukrayna sorununa değinilerek ilhak süreci detaylandırılmıştır. Son olarak Rusya'nın devam eden savaş bağlamında yürüttüğü savaş politikası "Rusya'nın Haklı Savaş İddialarının Son Adımı: Ukrayna Savaşı" başlığı altında ele alınarak Rusya'nın bir haklı savaş yürütüp yürütmediği analiz edilmiştir.

1. HAKLI SAVAŞ KURAMI

Savaş kavramının tanımı, savaşın neden ortaya çıktığı ve insanların neden savaşa başvurduğunu araştıran Uluslararası İlişkilerin iki temel teorisi olan realizm ve idealizm, savaş olgusunun insan doğasından kaynaklandığı hususunu tartışmaya açmıştır (Budak, 2020: 97). Bu bağlamda Thomas Hobbes, insan doğası ile savaş arasındaki bağlantıyı kurarken, herhangi bir uyarıcıya gerek olmadan insanın doğuştan sahip olduğu dürtülerin savaşın bizzat nedeni olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla Hobbes'a göre savaş, yaşamla beraber öğrenilen ya da zamanla gelişerek ortaya çıkan bir kavram değil, insanın yaratılış gereği sahip olduğu yani doğuştan var olan bir olgu özelliğindedir (Hobbes, 1997: 76-79). Realistleri savaşın kaynağının insan doğası olduğunu savunmaları yönünden eleştiren idealistlerin referans kaynağı olan J.J. Rousseau ise insanın doğal halinde tehditlerden kaçma eğiliminde olduğunu ve sadece alışkanlığın getirdiği güç ve tecrübe ile savaştığını savunmaktadır. Ayrıca çıkar, intikam, tehdit gibi olguların insanın doğal yapısında doğuştan bulunmadığını, insanın ancak diğer insanlarla toplum içerisinde bulundukça diğerlerine karşı saldırma ve savaşı başlatma güdüsünde olabileceğini savunmaktadır (Rousseau, 1982: 108).

Savaş kavramına ilişkin tartışmaların Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki kökeni ise M.Ö. 431-404 yılları arasında yaşanan Peleponnez Savaşlarına dayanmaktadır. Ancak esas itibarıyla egemen devlet olgusunun ve dolayısıyla yeni devlet anlayışının kabul edildiği 1648 Westphalia Antlaşması ile beraber savaş olgusunun disiplin içerisindeki yeri netleşmiştir. Bu tarihten itibaren savaş olgusu, imparatorluklar ve devletler arasında cereyan eden şiddet eylemi olarak tanımlanmıştır (Eker, 2015: 33). Kavramın ontolojik ve epistemolojik yapı nedeniyle sahip olduğu belirsizlik, Sun Tzu'nun "Savaş Sanatı" adlı eserinde "*Savaş, devlet için hayati önemi haizdir. Yaşam ya da ölümle son bulan bir sahadır ve hayatta kalmaya veya mahvolmaya giden bir yoldur*" şeklinde tanımlanmıştır (Tzu, 2018:5). Tzu'nun yanı sıra Carl von Clausewitz de savaşı politik olarak devam eden ilişkiler sürecinin başka araçlar kullanarak devam etmesi şeklinde ifade etmiştir (Clausewitz, 1975: 22). "Savaş Üzerine" adlı eseri ile Clausewitz savaş kavramını iki farklı şekilde açıklamıştır. Clausewitz, savaş olgusunu karşıt iradelerin birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet olarak tanımlamıştır. Çatışma içerisinde olan iki taraf da "*Ben düşmanı ezmedikçe düşman beni ezebilir*" düşüncesiyle hareket ettiği için rakibine karşı üstünlük sağlama güdüsü ile eyleme geçmektedir. İki tarafın da aynı eğilim içerisinde olduğu durumda savaş hali tarafları

aşırılıklara iten bir yarışma haline bürümektedir. Clausewitz'in "mutlak savaş" olarak adlandırdığı bu durum, sınırsız şiddet halini içermektedir (Karaosmanoğlu, 2011: 10).

Savaş kuramları üzerine önemli çalışmaları olan ve iki dünya savaşını da görmüş Quincy Wright'ın 1942 yılında yayınladığı ve 1964 yılında gözden geçirilerek tekrar piyasaya sürülen "A Study of War" kitabında savaş şu şekilde tanımlamaktadır; "*Farklı ancak benzer birimler arasında şiddet içeren bir temas hali*". Yapılan tanım içerisinde savaş, ilkel iki kabile arasındaki mücadeleden modern iki devlet arasındaki mücadeleye kadar kapsamlı bir boyutu barındırırken şiddet temasının ve aynı türden birimler arasında gerçekleşiyor olmasının da vurgusu yapılmıştır. Ayrıca Wright, savaşı toplumların veya devletlerin barış araçları ile çözüme kavuşturamadıkları anlaşmazlıklar ve ulaşmak istedikleri hedefleri elde etmek için başvurulacak son yol olarak kabul etmektedir (Wright, 1941).

Savaş olgusu tarih boyunca hem toplumları hem de felsefe alanını etkileyen bir unsur olmasından dolayı savaşın kime karşı çıkartılabileceği, savaş esnasında nasıl davranılacağı, kimlerin savaş kapsamına alınacağı gibi konular "haklı savaş" kuramı bağlamında açıklanmıştır (Walzer, 2010: 24). Savaşın bir şekli olarak görülen haklı savaş, batı kültürüne göre siyasal çıkarları gerçekleştirmek söz konusu olduğunda, devletlerin zor kullanabileceği duruma binaen zor kullanımının bir haklı sebebe dayandırılması, sınırlarının belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Ereker, 2004: 2). Bu bağlamda haklı savaş kavramının kökenlerine bakıldığında ilk olarak klasik Roma ve Yunan düşüncesinde ortaya çıkmasına rağmen esas şeklini Hristiyan teolojisi vasıtasıyla kazandığı görülmektedir. Doktrin, iki imparatorluk boyunca kiliselerde değişen şartların bir getirisi olarak ortaya çıkmıştır. Amaç, Hristiyanlığın yıkıcı bir din olduğu algısını yıkararak imparatorluğun resmi dini olarak kabul edilmesini sağlamaktır. Bu nedenle, devletlerinin günaha girmeden nasıl savaşacakları hususuna bir çözüm bulmak adına haklı savaş kuramını ortaya atmışlardır. Savaş sürecini haklı bir sebebe dayandırma arayışlarına ilk çözüm önerisi Saint Augustine tarafından getirilmiştir. Augustine'e göre savaşan devletlerden en az biri, savaşı haklı bir gerekçeye dayandırabiliyorsa o devlet savaşı başlatabilir veyahut savaşın tarafı olabilir (Claude, 1980: 87).

Saint Augustine'in ardından Thomas Aquinas, Martin Luther, Vitoria, Grotius, Pufendorf ve Bynkershoek başta olmak üzere pek çok ilahiyatçı, din adamı ve uluslararası hukukçu kuramın sınırlarını ortaya koyabilmek için çalışmalar yürütmüştür. Thomas Aquinas'ın haklı savaş kuramı, Augustine tarafından netlik kazandırılan üç temel esasa dayanmaktadır. Augustine'e göre; bir savaşın haklı savaş olabilmesi için ilk olarak savaşın bireyler bazında değil liderler bazında yürütülmesi gerekmektedir. İkinci olarak savaşın haklı bir gerekçesi olması gerekmekte ve üçüncü olarak ise savaşın haklı gerekçesinin kötülükten vazgeçip iyiliğe yönlendirmek esasına dayanması gerekmektedir. Aquinas, bahsi geçen üç ilkeyi geliştirerek bazı eklemeler yapmış ve haklı savaş kavramının tanımsal çerçevesini genişletmiştir. Augustine'e göre, zararın var olması savaş çıkartabilmek için yeterli bir sebep iken Aquinas'a göre savaşın haksız tarafında bulunan tarafta bazı kusurların da olması gerekirken, haklı savaş kuramında egemenlik kavramı bir çıkış noktası niteliğindedir. Bunun sebebi egemenlik vasfını liderin tanrıdan alıyor olmasından kaynaklanmaktadır. İlahi bir yetki ile egemenliği kullanan liderin, sahip olduğu vasıftan dolayı, vereceği savaşın ahlaki ve

dini normlara uygun olmasına dikkat edeceği algısı mevcuttur. Bu algıda orta çağda ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte azalan kilise etkisinin bir getirisi olarak daha laik ve seküler öğretiler geçerlilik kazanmıştır (Dalar, 2008: 231).

Aquinas, haklı savaş teorisini tanımlarken, adalet kavramının temel çıkış noktası olarak alınması gerektiğini ifade etmiştir. Kuram, bir yasal koddan ziyade ahlaki bir doktrin niteliği taşıdığı için daha kapsamlı ve geniş ilkeler iyi ilkelere tercih edilebilmesine dayanmaktadır. Vitoria, İspanyolların, Güney Amerika bölgesindeki Kızılderililerin yaşadığı coğrafyanın fethedilmesinin haklı bir nedeni olduğunu iddia etmesiyle haklı savaş kuramına katkıda bulunmuştur (Vitoria, 2010). Pufendorf ise haklı savaş kuramına ülke borçlarını tahsil edilmesi için savaş çıkartılabileceği gerekçesini eklemiştir (Pufendorf, 1934). Ayrıca Francis Bacon da haklı savaşın, çok güçlenmekle tehdit eden yöneticileri zayıflatarak Avrupa dengesini koruma mücadelelerini içerdiğini savunması yönünden kavramın tanımlanmasına katkı sağlamıştır (Bacon, 1999). Kısacası, geleneksel haklı savaş doktrini, adaletsizliğin genel olarak düşünüldüğü ve büyük ölçüde tanımsız bırakıldığı ve askeri olarak tepki gösterenlere meşruiyet kazandıran önermeye çok yakın bir kavram niteliğindedir. Adaletsizliğin faillerine karşı direnmek veya onları devirmek için, intikam, yararlanma, tazminat istemek ve adaleti tesis etmek için savaşabilme anlayışı kuramın hâkim teorisidir (Claude, 1980: 87).

Haklı savaş kuramının gelişmesini sağlayan üç ana dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, Augustine'in ortaya attığı düşüncelerden orta çağın ilk yarısına kadar olan süreçte Hristiyanlığın ahlaki ve politik açıdan daha derli toplu bir hal kazandığı ve ülke liderlerinin adalet duygusuyla hareket ettiğinin kabul edildiği dönemdir. İkinci önemli zaman dilimi, orta çağdan 1945 yılına kadar geçen süreç içerisinde masum halkı korumak ve savaşa başvurma gerekçelerinin etik ve yasal dayanaklar çerçevesinde ele alındığı dönemdir. Üçüncü dönem ise İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan sürece tekabül etmekte ve bu süreç kuvvet kullanımı, savaşa başvurma gibi durumların tamamen yasaklandığı dönemi kapsamaktadır. Bahsi geçen bu üç dönem incelendiğinde Hristiyanlık dininin benimsenmesinin öncesinde Batı toplumlarında gelişmeye başlayan haklı savaş kuramının zaman zaman toplum içerisindeki genel kabullerden, zaman zaman da dini inanışlardan etkilendiği görülmektedir. Hristiyanlığı benimseyen batı toplumlarında daha pasifist konumda yer alan savaş olgusu, kilise öğretilerinin kabul edilmesi ve tanrı uğruna savaşların yapılabileceği vurgusu ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Batı'da yaşanan dini, siyasi ve toplumsal gelişmeler haklı savaş kavramının sekülerleşmesi ile beraber kavram üzerinde edilgen bir etkiye sahip bir hale gelmiştir (Eren ve Gürkaynak, 2015: 174).

Haklı savaş kavramına katkı sunan düşünürler tarafından şekillendirilen “jus ad bellum” ve “jus in bello” kategorilerine değinmek kavramın anlaşılabilirliği ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda jus ad bellum, haklı savaşa ne zaman başvurulabileceğini belirtirken; jus in bello, çıkan savaşın meşru olarak nasıl devam ettirileceğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Smith, 1998: 286). Ayrıca jus ad bellum kavramı, bir savaşın ortaya çıkması halinde hangi unsurların doktrin kapsamına gireceği

hususlarını belirlemek için kullanılmaktadır. Ancak belirlenen kriterler, değişen ülke liderleri ve her çağda ortaya çıkan düşünürler bağlamında değişiklik gösterebilmektedir. Buna rağmen *jus ad bellum* kavramı, bir savaşa başvurmanın haklı sebebinin sadece savunma amaçlı olabileceğini belirtmektedir. Kavram, hukuki otoritenin yani meşru savaş ilan etme yetkisinin hükümdara ait olduğunu belirtmekle beraber savaşın sınır genişletmek veya kişisel nedenler dışında kamu yararını esas alması gerektiğini ifade etmektedir (Orend, 2007: 573). Nitekim savaşa son çare olarak başvurulması gerektiğini ifade eden kavram, orantılılık esasına dayanarak savaşın tek amacının barışı tesis etmek olduğunu vurgulamaktadır. Savaşın sürdürülmesi ile alakalı olan *jus in bello* kavramı, orantılılık esası altında savaşta orantılı bir güç kullanımının olması, sivil halk ile savaşanların ayrılması gerektiğini vurgulamaktadır. Başlangıçta devletler tarafından yeterince önemli kabul edilmeyen kavram, savaşların cephe dışına çıkması, savaş alanlarının genişlemesi ve savaştan mağdur olan sivil halkın artması ile beraber önem kazanmıştır. Ayrıca kavram, modern dönem kapsamında da haklı savaş üzerine çalışan teorisyenlerin temel dayanağı olarak kabul edilmektedir (Dorman, 2016: 139).

Kavramın yakın dönem temsilcilerinden olan Michael Walzer, savaş üzerine yapılan tanımlamalarda savaşın tamamen ahlak dışı bir unsur olarak ele alınmasına karşı çıkmıştır. Bunun yerine hangi koşullar altında savaşa başvurulabileceğini birtakım kurallar vasıtasıyla açıklamayı uygun görmüştür. Bu bağlamda Walzer'in savaş kavramına getirdiği en önemli tanımsal yenilik; bireylerin vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları devlet aktörünün onları şiddete yönlendirmesi ve yine bireylerin sahip oldukları özgür irade dışında savaşan kitleler haline dönüşmesi şeklinde bir tanımlama yapmasıdır. Savaş olgusunun, ölüm, insan hakları ihlali ve barbarlık gibi unsurları içermesi nedeniyle Walzer, kavramı kurallar ile sınırlandırılmış “normatif bir olgu” olarak değerlendirmiştir (Walzer, 2010). Nitekim Walzer'in, “normatif bir olgu” değerlendirmesi haklı savaş kuramının kapsamını belirleyen bir argümandır. Walzer, devletlerin ancak ihlal edilmemesi gereken kurallar bağlamında savaşılabileceği görüşünü savunmaktadır. Walzer'in haklı savaş kuramında etik unsurunu belirleyen ayrım; savaşan ve sivil ayrımının yapılmasına dayanmaktadır. Bu ayrımı Walzer, “legalist paradigma” çerçevesinde ele alarak uluslararası toplumun hukukuna, toprak bütünlüğüne ve siyasi egemenlik haklarına atıfta bulunmuştur. Nitekim Walzer'a göre haklı bir savaşın başlatılabilmesi için; meşru müdafaa, ağır insan hakları ihlallerinin yaşanması, önleyici savaş gibi unsurlar bağlamında mümkündür (Şahin, 2016: 124).

Haklı savaşın temel eksenleri olan *jus ad bellum* ve *jus in bello* kavramlarını Walzer, hem kavramların birliktelikleri ve ilişkileri yönüne hem de çatışmalı niteliklerine değinerek savaşa dair akıl yürütmenin merkezine oturtmuştur. Bu iki kategoriye meşruluk noktasında irdeleyen Walzer, savaşın ortaya çıkış sebeplerinin haklılığına dair inanış kuvvetlendikçe meşru savunma yöntemlerinin dışına çıkma ve savaşın yürütülüş biçiminde bir aşırılığa kaçma durumunun da kuvvetleneceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla savaşan taraflarda bulunan insanların sahip oldukları haklar, savaşa neden başvurduklarına dair sundukları nedenler bağlamında haklılıkları ile orantılı olarak artar ya da azalır görüşü, Walzer'in “en üst derecede olağanüstü durum” olarak adlandırdığı aşama ile ahlaki bir aciliyet durumuna

denk gelmektedir. Ayrıca Walzer, jus ad bellum ve jus in bello kavramları arasında yaşanan tartışmayı, savaşma yöntemlerinin meşruluğu sınırlamasının bir tarafa bırakılması ile çözüme ulaştırmış hatta sonlandırmıştır (Walzer, 2010). Geleneksel haklı savaş teorisi anlayışının yanında daha güncel bir bakış açısı sunan Walzer, ve beraberindeki haklı savaş teorisyenlerinin hemfikir oldukları konu: bir devletin savaşa girmesi hususu ahlaken kabul edilebilir argümanlar barındırabilir ve bu en azından ahlaki olarak haklı bir savaşın olabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca haklı savaş kuramının en temel amacı bir savaşın ortaya çıkmasını engellemektir. Eğer savaşın ortaya çıkması önlenemiyorsa en azından sebebiyet vereceği yıkıcılığın boyutunun en aza indirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla haklı savaş kuramına göre; savaşa izin veren nedenler oldukça sınırlı tutulmalı ve savaşmaya yönelik olan araçlar sınırlandırılmalıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere haklı savaş kuramı, savaş yanlısı değil zalimliğin önüne geçerek insan haklarına önem verilmesini önceleyen bir kuramdır (Özdemir, 2022: 389).

Kavramın hukuksal boyutuna bakıldığında ise Grotius'un, haklı savaş kavramını uluslararası hukukun bir kuralı olarak ele almasının Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'na zemin hazırlamış olduğu görülmektedir. Ancak 17. ve 19. yüzyıllar süresince devletlerin "raison d'état (devlet aklı)" anlayışı kapsamında kuvvete başvurma noktasında hiçbir sınırlayıcı unsurun olmaması nedeniyle Grotius'un haklı savaştan uzaklaşıldığı görülmektedir (Grotius, 2001). Grotius'tan geriye doğru gidilerek Cicero dönemine gelindiğinde barışın haklı olmayan nedenlerle bozulmasını engellemek adına savaşın tamamen yasaklandığı görülmektedir. BM Antlaşması kapsamında 17. ve 19. yüzyıllarda yaşanan Grotius'un haklı savaştan sapmalar Cicero'nun savaşı tamamen yasaklamasını yeniden baz almış ve gündeme taşımıştır. Dahası bu kural uluslararası hukukun temeli olarak kabul edilmiştir (Cicero, 1961). BM, Grotius'tan etkilenerek özellikle 19. yüzyılda meşru savunma dışında hiçbir sebebin savaş gerekçesi olarak sayılamayacağını belirtmiştir (Ata, 2014: 91). BM Antlaşması'nın 2/4 maddesi, BM üyesi olan devletlerinin tamamının başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmasına karşı çıkmaktadır. Ancak BM Antlaşması'nın 51. maddesine göre kuvvet kullanma yoluna sadece meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi'nin yetkisi ile başvurulabilmesi hükmü yer almaktadır. Bu bağlamda 51. maddeye daha detaylı bakıldığında ise madde, meşru müdafaa halleri ile kuvvet kullanma noktasında bir istisna niteliği taşımaktadır. Maddeye göre meşru müdafaa durumuna başvurabilmek için silahlı bir saldırıya maruz kalmak şartı aranmakla beraber devletlerin kuvvet kullanma noktasında denetim organı niteliğinde olan Güvenlik Konseyine bildirme yükümlülüğü bulunduğunu da ifade etmektedir. Dolayısıyla BM Antlaşması, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanımını yasaklarken esas itibarıyla haklı savaş prensiplerine göre değil yaşanan iki büyük savaşın ardından ortaya çıkan yıkımın yeniden yaşanmaması adına savaşı yasaklama yoluna gitmiştir (adalet.gov.tr, 2023).

2. RUSYA'NIN HAKLI SAVAŞ İDDİALARININ İLK ADIMI: KIRIM'IN İLHAKI

Rusya'nın bir haklı savaş gayreti içerisinde olup olmadığını açık bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikli olarak Kırım'ın ilhak edilmesi süreci ve bu bölgenin Rusya

açısından ne denli önemli olduğu hususuna değinmek gerekmektedir. Kırım yarımadasının yaklaşık olarak 700 yıllık bir geçmişinin bulunması dünya tarihi açısından bölgeyi jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir noktaya taşımaktadır. Bu nedenle Kırım özellikle Rusya ve ABD gibi büyük devletlerin ilgisini ve dikkatini çeken pozisyonunu korumuştur (Konak, 2009: 84). Kırım'ı Rusya penceresinden önemli kılan bir diğer husus bölgenin Karadeniz Havzası içinde yer almasıdır. Kırım'ın sahip olduğu konum Karadeniz'de hâkimiyet belirtme noktasında kilit bir önem teşkil etmektedir. Ayrıca Kırım'a hâkim olarak Karadeniz Havzasının sahip olduğu jeopolitik unsurlar arasında olan enerji nakil güzergâhlarını yönetme egemenliğine erişme Rusya'nın iştahını kabartan bir durumdur. Dolayısıyla Rusya, Kırım üzerinde hâkimiyet kuran devletin bölgede yaşanan süreçlere müdahale edebilme noktasında elini kuvvetlendiren bir konumda olduğunun pek tabii farkındadır. Ayrıca Kırım sadece jeopolitik açıdan değil ekonomik ve askerî açıdan da Rusya için önem arz etmekteydi. Rusya donanmasının Karadeniz ayağı, Kırım'ın Sivastopol limanını üs olarak kullanmakta ve bunun için Ukrayna'ya kira ödemek durumundaydı. Ancak Kırım'ın ilhak edilmesi ile beraber kira anlaşması da feshedilmiştir. İki ülke arasındaki kira sözleşmesi, Sovyetlerin dağılmasının ardından ülkelerin sahip oldukları donanmaların 1997 yılı itibariyle pay edilmesinden itibaren Rusya donanmasını Ukrayna karasularında bulundurmasının karşılığı olarak 2014 yılında Kırım'ı ilhak edene kadar geçen süre zarfında geçerli olmuştur (Ağır, 2015: 34). Dolayısıyla Rusya bölgeye hâkim olmak adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Kırım'ı kendi topraklarına bağlama arzusu içerisinde olan Rusya'nın bu hedefleri 2014 yılında nihayete ermiştir. 2014 yılı itibariyle Kırım'ın ilhakı gerçekleşmiş ve bölge Rus toprağı halini almıştır (Konak, 2009: 84).

Rusya'nın ilhak gerekçelerine detaylı olarak değinmeden önce ilhaka giden süreç irdelenmelidir. Tarihsel sürece bakıldığında, 1654 yılından 1954 yılına kadar Kırım'ın özerk bir statüye sahip olduğu görülmektedir. 1954 yılına gelindiğinde 1654 yılında imzalanan ve Ukrayna'yı Rus Çarlığına bağlayan Pereyeslav Antlaşmasının 300. yılı olması münasebetiyle Kırım, Ukrayna'ya hediye edilmiştir. Tartışmalı konumunu günümüze kadar koruyan kararın neden verildiği üzerine yapılan araştırmalarda da fikir birliği bulunmamaktadır. Ortaya atılan fikirlerden bir tanesi, dönemin Sovyet lideri olan Kruşçev'in, Pereyeslav Antlaşmasının 300. yılı vesilesiyle Nazi işgali ve iç savaş gibi nedenlerle açlık ve kıtlık yaşayan Ukrayna'ya Kırım'ı vererek destek sağlamak istemesi olarak ifade edilmiştir (Kenez, 2006: 229). İkinci bir fikir ise ilk görüşe katılmayanlardan biri olan Andrew Wilson tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre Kırım'ın Ukrayna'ya hediye edilmesinin sebebi Ukrayna'yı daha az Ukraynalılaştırmak için tasarlanan bir plan olduğu yönündedir. Burada esas amaç Kırım'da bulunan Rus nüfusunun Ukrayna'ya göç etmesi ve orada ülkenin demografik yapısında Rusya lehine değişiklikler yapacak olmasıdır. Ancak ortaya atılan iki teorenin de geçerliliği kanıtlanmamıştır. Üçüncü olarak, Kırım'a giden su vb. işaelerin halihazırda Ukrayna Sovyet'inden karşılanıyor olması söz konusudur.

Rusya'nın Karadeniz donanmasının Sivastopol'de bulunması iki ülke arasında zaman zaman gerilimlere yol açmış ve bu gerilimler 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ve ardından gerçekleştirilen referandum ile sona erdirilmiştir. Bu bilgiler ışığında Rusya'nın haklı bir

savaş iddiasında bulunma gerekçelerine baktığımız da Ukrayna’da başa gelen liderlerin batı yanlısı politikalar izlemesi ve bu durumu Rusya’nın tehdit olarak algılaması ilk gerekçe olarak ifade edilebilir. Bu nedenle, Ukrayna’da seçimler ve başa gelen liderler Rusya için her zaman önemli olmuştur. Batı yanlısı Yuşenko’nun ardından Rusya yanlısı Yanukoviç’in başa gelmesi halk tarafından geçerlilik kazanmamış ve hileli bir seçim olduğu ileri sürülerek ülkede iç karışıklıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum beraberinde 2004 yılında yaşanan Turuncu Devrim sürecini getirmiştir. İkinci bir devrim ise Kırım’ın ilhakının hemen öncesinde Ukrayna’nın Bağımsızlık Meydanı olarak adlandırılan Maidan meydanında başlayan gösterilerle başlamıştır. İkinci devrimin nedeni, Turuncu Devrimin ardından tekrar başa gelen Yanukoviç’in AB yanlısı politikalardan vazgeçmesi ve ikili ortaklıkları sonlandırmasıdır. Devrimin ardından 22 Şubat 2014’te Yanukoviç’in ülkeyi terk etmesinden yaklaşık 5 gün sonra Rusya özel kuvvetlerini Kırım yarımadasına çıkartmıştır (İmanbeyli, 2014: 1). Böylece referanduma giden süreç başlamıştır.

6 Mart 2014 tarihinde Kırım Yasama Organı tarafından kabul edilen referandum kararnamesi iki seçenekli olarak hazırlanmıştır. Seçenekler; Kırım’ın Rusya ile yeniden birleşmesini onaylıyor musunuz? Kırım, Ukrayna’nın bir parçası mı? şeklinde iki adet sorudan oluşmaktaydı. 16 Mart tarihinde yapılan referandum sonucunda ilk seçenek yani Kırım’ın Rusya’ya yeniden bağlanması seçeneği yüzde 96,77’lik bir oranla kabul edilmiştir. Ancak Ukrayna bu referandum sürecinin uluslararası hukuka aykırı olduğu ve bu durumun bir devletin içişlerine karışmak olduğunu ifade ederek referandum sürecine itiraz etmiştir. Bu bağlamda, Ukrayna’nın itirazı Anayasa Mahkemesi, Avrupa’da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından haklı bulunarak referandumun Ukrayna Anayasasına aykırı olduğunu kabul etmişlerdir. Bu nedenle, Kırım’daki referandum, başka yerlerdeki yani sömürge konumunda olan bölgelerdeki uluslararası aktörler tarafından onaylanan veya Rusya’nın rızasıyla gerçekleşen plebisit tatbikatlarından farklı bir yapı arz etmekteydi.

17 Mart 2014’te, referandumdan bir gün sonra, Rusya Federasyonu Başkanı, Kırım Cumhuriyeti’nin Tanınmasına Dair Kararnameyi imzalamıştır. Rusya Federasyonu Hükümeti, Devlet Duması ve Federasyon Konseyi, 18 Mart 2014’te yerel Kırım kurumlarının Rusya Federasyonu’na katılmayı teklif ettiği ve Kırım Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu’na kabulüne ilişkin bir anlaşma imzalamıştır. Yine 18 Mart 2014 tarihinde, Federal Anayasa Kanununun kabul edilmesinden üç gün önce, Rusya Devlet Başkanı, Kırım Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu’na Katılımı Anlaşması’nın anayasaya uygunluğunu doğrulama talebini Rusya Federasyonu, Anayasa Mahkemesine iletmiştir. 19 Mart’ta, Anayasa Mahkemesi, anlaşmanın “imzalama, akdedilme ve yürürlüğe girme usulü bakımından Rusya Federasyonu Anayasası’na aykırı olarak değerlendirilemeyeceği” sonucuna varan bir karar almıştır. Kırım’ın Rusya Federasyonu’na ilhakı, 21 Mart 2014 tarihli Federal Anayasa Kanunu’nda Rus hukukunun amaçları doğrultusunda resmileştirilmiştir. İlhak, Moskova, Simferopol ve Sivastopol’da bir kutlama silah selamı ile birlikte yapılmıştır (Grant, 2017: 71).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sürecini bir fırsat olarak gören ve Ukrayna'nın Rusya sınırında yer alan Karkov, Lugansk, Donetsk, Donbas, Mariupol şehirlerinde etnik Ruslar ayaklanmaya başlamıştır. Ayaklanmalar ilk aşamada siyasi bir ayrılıkçı girişim olarak başlamasına rağmen, 6 Şubat 2014 tarihi ile silahlı bir mücadele boyutunu almıştır. Halk “NATO’yu ve AB’yi istemiyoruz” sloganları ile sokağa çıkarak hükümet binalarına baskınlar düzenlemiştir (Cabbarli, 2016: 111). İstikrarlı bir ülke kurmak hedefinde olan Ukrayna'nın iç siyasetinde her daim önemli rolü olan; Rusya, AB ve ABD aktörleri, özellikle seçim süreçlerinde kendilerini göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında 2014 yılında vuku bulan Doğu Ukrayna sorununun arka planında 2004’te yaşanan Turuncu Devrim’in oluşturduğu dinamiklerin 2013 yılının kasım ayında Devlet Başkanı Yanukoviç’in, AB Ortaklık Anlaşmasını ertelemesine sebebiyet vermesi yer almaktadır. Ülke içerisinde batı yanlısı olarak bilinen kitlenin protesto hareketlerini sonlandırma noktasında başarısız olan Yanukoviç, ülkeyi terk etmiş ve Batı yanlısı bir iktidar başa gelmiştir. Ardından, Rus nüfusunun yoğun olduğu Donbass (Donetsk ve Lugansk) bölgesinde Moskova destekli güçler ile Batı destekli güçler arasında çatışmalar başlamıştır (Kaçmaz, 2020: 160). Ukrayna Hükümeti, olaylar karşısında hakimiyeti sağlama noktasında eksik kalmasından dolayı 2014’un yaz aylarında seferberlik ilan etmiştir. Bu şekilde çatışmaların önünün alınabilmesi sağlanmış ancak 7 Nisan’da Donetsk, 28 Nisan’da Lugansk “Halk Cumhuriyeti” olduklarını ilan etmişlerdir. Bu bağlamda, 11 Mayıs’ta bir referandum süreci başlamıştır ki bu sürece Rusya tarafsız kalmayarak destekleme girişimlerinde bulunmuştur. Bu durum sürecin hızlanmasında etkili olarak 24 Mayıs 2014’te Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri Halk Birliği Cumhuriyeti adıyla birleştiklerini açıklamışlar ve çok geçmeden Birliğin adının Novorossiya (Yeni Rusya) olarak değiştirildiğini bildirmişlerdir. Ukrayna’nın doğusunda olaylar devam ederken, Putin Paris’e yaptığı ziyaret kapsamında görüştüğü İngiltere ve Fransa devlet başkanlarına, Ukrayna’daki seçim sürecine saygılı olduklarını ve yeni gelen hükümet ile çalışacaklarını ancak Kırım konusu tarihi Rus toprakları bağlamında ayrı bir anlam ifade ettiği için farklı bir strateji yürütemeyeceklerini ifade etmiştir (Bingöl, 2014: 22).

Doğu Ukrayna sorunu bağlamında ve Kırım’ın ilhakı noktasında Rusya’nın savunduğu haklı savaş iddiası ise “tarihi Rus toprakları” tezi ve “Rus Dünyası” teorisinden kaynaklanmaktadır. Bu iki teori neo-empyralist konsept adı altında savunulmaktadır. İki teorisinin geliştirilmesi noktasında önemli girişimleri olanların başında Aleksandr Dugin gelmektedir. Dugin, Avrasyacılık düşüncesini “üçüncü yol” olarak sunmuş ve Rusya’nın ideolojik tartışmaları ülkenin dışına çıkmıştır (Dugin, 2005). Dugin’in dışında Moskova’nın Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri Enstitüsü Başkanı olan Konstantin Zatulin, enstitüyü eski Sovyet topraklarında Rus çıkarlarının belirlenmesi ve bilimsel zemine oturtulması amacıyla kurmuştur. Rusya’nın, Kırım’ın ilhakında dayanak olarak gösterdiği bu iki teoriyi Rus neo-empyralizminin genişlemeci, aşırı-milliyetçi politikalarının ve revizyonist girişimlerinin bir bütünü olarak açıklamak mümkündür. Rusya’nın ileri sürdüğü teoriler, bölünmüş Rus halkı fikrinin kabul edilemeyeceğinden kaynaklanmakta ve bu halkların tek bir siyasi çatı altında birleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Rus birliğinin ve güçlü bir

devlet olarak varlığını sürdürmenin tek koşulu olarak “Rus dünyası” teorisi kabul edilmektedir. “Rus dünyası” kavramı batıya karşı duyulan tepkiyi ifade etmenin yanı sıra demokratik değerlere dair karşıtlığı da içermektedir. Dolayısıyla bu kavramı destekleyenler arasında hem aşırı sağcılar hem de aşırı solcular bulunmaktadır. Zıt görüşe sahip ideolojileri birleştiren ortak düşman algısı kapsamında sağcı ve solcuların her şeyden önce Batı karşıtı ve antidemokratik görüşü savunmalarıdır. Bu çerçevede askeri bir güç kullanmak gerekse dahi Rus halklarının bölünmüş olma durumlarına son verilmesi gerektiğini savunmakta ve bunu yegâne hedef olarak benimsemektedirler (Morkva, 2021: 381).

Kırım’ın ilhak edilmesinden sonra 2014 yılının 18 Mart’ın da devlet başkanı Putin, Rusya Federasyonu Federal Meclisi’nde yaptığı konuşmada “tarihi Rus toprakları” ve “Rus Dünyası” vurgusu dikkat çekmiştir. Bu konuşma kapsamında Putin, neo-emperyalist görüşünü siyasi programı içerisinde dünya kamuoyunu sunmuştur. Putin’in ortaya koyduğu vizyona göre Ukrayna devleti “yapay bir varlık” olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda Ukrayna’nın güney doğusunda yer alan bölge ve Kırım’ın tarih boyunca etnik Rus halkına ev sahipliği yaptığı ve bu bölgelerin Ruslara ait olduğu vurgusu yapılarak geçmiş devlet liderlerinin yanlış stratejileri bağlamında bu toprakların Ukrayna’ya verildiği ve dolayısıyla buraların Rusya’nın elde etmesi gereken yerler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Putin yaptığı konuşmada “Kırım’ın insanların gönüllerinin derinliklerinde hep Rusya’nın bir parçası” olduğu cümlesini kurmuştur (BBC, 2014). Putin’in bu cümlesi, esas itibarıyla bölgede haklı savaş unsurlarını kullandığını dile getirmek amacı ile kurulmuştur.

3. RUSYA’NIN HAKLI SAVAŞ İDDİALARININ SON AYAĞI: UKRAYNA SAVAŞI

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanmakta olan savaşın Rusya açısından bir haklı savaş niteliği taşıyıp taşımadığını analiz edebilmek adına tarihsel arka planını ele almak gerekmektedir. 20. yüzyılda yaşanan Bolşevik Devrimine kadar Ruslar ve Ukraynalılar diğer pek çok etnik kimlikle beraber aynı imparatorluk altında yaşamayı başarmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki Rus milliyetçiliğinin gelişim göstermesinde Kiev Knezliği büyük bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla Ukrayna topraklarının hakimiyet altına alınması ve bu bölgenin güvenliğinin sağlanması ve bölgedeki Rus kimliğinin korunması Rusya açısından öncelikli bir hedef niteliği taşımıştır (Tüysüzoğlu, 2011: 63). Ayrıca “Büyük Rus Ulusu” projesi kapsamında Slav ırkına mensup ulusları bir çatı altında toplama düşüncesine sahip olan Rusya için Ukraynalılar ile Beyaz Ruslar oldukça önemli kabul edilmektedir. Ancak Rusya’nın bu hedeflerine karşılık Ukraynalılar, bağımsız bir Ukrayna kurma hedefinde olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında iki devlet arasında çıkan savaşın temel nedeni; etnik olarak Ukrayna’nın bölünmüş bir yapı arz etmesi olarak gösterilebilir (Kurt, 2020: 3).

Rusya açısından Ukrayna’yı vazgeçilmez kılan bir diğer önemli sebep yukarıda da bahsedildiği üzere ülkenin sahip olduğu jeopolitik konumdur. Ülkenin Rusya’nın güneye açılan kapısı konumunda olması ile Karadeniz’e çıkış sağlama ve bölgede hakimiyet belirtme noktasında önemli bir noktada bulunması, Rusya açısından ülkenin vazgeçilmezliğini arttırmaktadır (Dönmez, 2023: 118). Ayrıca Halford Mackinder’in ortaya attığı “Heartland Teorisi” yani bilinen adıyla “Kara Hakimiyet Teorisine” göre dünya

hakimiyeti noktasında önem arz eden Avrasya coğrafyasının Batı ile Rusya arasında bir rekabet alanı oluşturması münasebetiyle ve tampon devlet olarak Ukrayna'nın öne çıkması son derece önemlidir (Özey, 2017: 97). Ukrayna'nın bir diğer jeopolitik önemi, Rusya'nın Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya açılan kapısı olma özelliğine sahip olmasıdır. Nitekim genel bir pencereden bakıldığında, Rusya açısından Ukrayna'nın hem güneye hem de batıya açılan önemli bir kapı özelliği taşıması ülkenin vazgeçilmezliği arttırmaktadır. Brzezinski'de, Ukrayna'nın jeopolitik önemini vurgulamak adına ünlü “Satranç Tahtası” tezinde Ukrayna'nın yeni ve önemli bir alan olduğunu ve dolayısıyla Rusya'nın Ukrayna'yı kaybetmesi halinde “Avrasya İmparatorluğu” kurma hedeflerine veda etmesi gerektiği ifadelerini kullanmıştır (Brzezinski, 2005: 57-58). Teoriler ve bilim insanlarının görüşleri bağlamında bakıldığında da Ukrayna'nın Rusya için önemi anlaşılmaktadır.

Ukrayna açısından Rusya ile olan bağlar ele alındığında ise yaklaşık olarak 44 milyon nüfusa sahip olan ülke içerisindeki etnik unsurlar arasında yüzde 77'lik oranda Ukraynalıların bulunmasının yanı sıra, yüzde 17'lik bir oranla en fazla Ruslar bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Dolayısıyla, etnik yakınlık ve bağlılık Ukrayna açısından da inkâr edilemez bir noktadadır. Bu noktada, Ukraynalıların “küçük Ruslar” olarak anılması da etnik yakınlığı gözler önüne seren bir husustur (CIA, 2023). Ukrayna'nın etnik olarak bölünmüş bir yapıda olması, iki ülke arasındaki coğrafi ve etnik yakınlık ve Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik önemin yanı sıra Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilimin tırmanması 2014 yılında AB ve Ukrayna arasında imzalanan Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanını İçeren Ortaklık Anlaşmasına dayanmaktadır. 1 Eylül 2017 itibariyle yürürlüğe giren anlaşma bağlamında, Ukrayna'nın Batı ile yaptığı ticaret hacmi artarak ülke ekonomisi büyüme göstermiştir. Ekonomik olarak güçlenmeye başlayan Ukrayna, siyasi olarak da Rusya'yı dengelemek istediği için ABD ve dolayısıyla NATO ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Nitekim dönemin ABD Başkanı Clinton'ın dış politika hedefleri arasında Avrasya coğrafyasında yer alan doğu-batı ve kuzey- güney yönlü enerji ve ticareti kontrol altında tutma politikasının yer alması Ukrayna'yı ABD açısından önemli bir noktaya taşımıştır. Dolayısıyla bu devletin Rusya ile yakın ilişki içerisinde olması ya da Rusya hakimiyet altında olması ABD tarafından istenmeyen bir neticedir (Torbakov, 2001: 305).

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaş, 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'nden bu yana en tehlikeli çatışma ve Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından beri yaşanan en büyük askeri eylem olarak nitelendirilmektedir. Bu tanımlamalar, bölgede yaşanan krizin ehemmiyetini ve tehdit ettiği güvenlik algılarını ortaya koymaktadır (Euronews, 2022). Bu bağlamda, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan sorunun ilk kıvılcımlarının atıldığı noktadan günümüze kadar yaşanan sürece Rusya perspektifinden bakılarak bir analiz yapılması gerekmektedir. İki ülke arasındaki savaşı Putin'in başlattığı gerçeği tartışmasız bir durumdur. Ancak buradaki esas husus Putin'in bu hamleyi neden yaptığı, bu hamlenin altında yatan sebeplerin neler olduğu hususudur. Batı dünyasında Putin'in neden böyle bir atakta bulunduğu dair ana akım bir görüş bulunmaktadır. Batı'nın görüşüne göre Rusya, Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu sınırların da ötesinde bir Rusya yaratma arzusundadır. Dolayısıyla bu hedefine ulaşmak için irrasyonel ve saldırgan politikalar yürütmektedir

(Mearsheimer, 2022). Bu görüşe göre yaşanan savaşın tek suçlusu ve haksız bir savaş argümanı yürüten devletin Rusya olduğu ileri sürülmektedir. Ancak bu bilginin doğruluğu tartışmalıdır.

Rusya'nın ve özellikle Putin'in savaşın henüz başlangıç aşamasındaki söylemelerinde dört gerekçe savaşa başvurma nedeni olarak gösterilmektedir. Bu gerekçelerin ilki; savaşın başlamasından hemen önce Moskova haber ajansları tarafından, Ukrayna'nın Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin egemenliği altında bulunan bölgelere havan saldırısı düzenlediğine dair iddialar öne sürmesi olarak sayılmaktadır. Ancak Ukrayna, tam tersi bir açıklama yaparak Rus birliklerinin kendilerine ateş açtığını belirtmiştir. İkinci bir gerekçe olarak; savaştan bir gün önce Putin, Ukrayna'nın Donbas bölgesinde bulunan Rus vatandaşlarına soykırım yaptığı ve bu nedenle bölgeye müdahale etmesi gerektiği gösterilmektedir. Putin'in 23 Şubat'taki konuşmasında üçüncü olarak sunduğu gerekçenin temeli, 2014'te Ukrayna'da yaşanan devrime dayanmaktadır. Ukrayna devrimindeki radikal sağcılardan güç alan Putin, Ukrayna yönetiminin içerisinde Neo-Nazi unsurların bulunduğunu ve bunların ancak Rusya tarafından düzenlenen askeri operasyonla temizleneceğini ifade etmiştir. Ayrıca Putin'in 21 Şubat tarihinde yaptığı konuşmasında "Ukrayna Rusya için sadece komşu bir ülke değil, aynı zamanda tarihin bir parçasıdır, Ukraynalılar yoldaşlarımız ve akrabalarımızdır" ifadeleri bu durumu bölgeye müdahale etmesinin dördüncü gerekçesi olarak göstermiştir (Independent, 2022).

Devam etmekte olan savaşın başlıca sorumluları arasında Rusya'nın yanı sıra NATO ve ABD'nin de sayılması gerekmektedir. İleri sürülen bu tezin perde arkasını dolduran sebeplerin başında sayılabilecek olan ilk neden; krizin bugünkü duruma kadar tırmanacağını sinyali olarak kabul edilen George W. Bush'un, Nisan 2008 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Bükreş Zirvesinde, Ukrayna ve Gürcistan'ın örgüte üye olacağını duyurması hamlesidir. Bu beyan Rusya için kabul edilebilir bir beyan niteliği taşımamakla beraber ülkenin çevrelenmiş olma hissini arttıran bir hamle olarak kabul edilmiştir (Ankasam, 2023). Dolayısıyla ABD'nin açıkladığı bu kararı, Rusya varoluşsal bir tehdit olarak nitelendirmiş ve hemen ardından bu durumu engelleyeceğini ifade eden açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca Putin "*Ukrayna NATO'ya katılırsa, Rusya ile NATO arasında savaş çıkar*" ifadelerini kullanarak Ukrayna ve NATO ülkelerini sert bir dille uyarmıştır (Euronews, 2022). Ancak ABD, Rusya açısından kırmızı çizgi olarak kabul edilen Ukrayna konusunda geri adım atmamaya Ukrayna'yı Rusya sınırında Batılı bir kale yapmak adına daha da ileri giden girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. ABD'nin benimsediği bu stratejinin iki unsuru bulunmaktadır. Bunlar; Ukrayna'yı AB ile yakınlaştırmak ve ülkeyi ABD yanlısı bir demokrasi haline dönüştürmektir. ABD'nin stratejilerini gerçekleştirmek adına ilk hamlesi Şubat 2014'te ABD tarafından desteklenen bir ayaklanma olarak, Ukrayna'nın Rusya yanlısı Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesini sağlamak olmuştur (Diyarbakırlıoğlu, 2020: 215). Rusya ise buna karşılık olarak Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesinde başlayan bir iç savaşın alevlenmesine de yardımcı olmuştur.

İç savaşın temeli 2013 yılında Avrupa Birliği ile imzalanma sürecinde olan Ortaklık Anlaşması'nın Rusya tarafından engellenmesine dayanmaktadır. İç savaşın Kırım'ın ilhakına sebebiyet vermesine giden süreç yukarıda ele alınmıştır. Ancak konu bütünlüğünü sağlamak adına tekrar ele alınması elzemdir. Bu bağlamda, Kiev'de başlayan gösterileri Ukrayna polisinin sert müdahaleler ile bastırmaya çalışması krizin yayılmasına sebebiyet vermiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in istifasını isteyen protestocuları tarafına çekmeyi başaramayan Yanukoviç, ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır (Bingöl,2014: 16). Yanukoviç'in ardından kurulan geçiş hükümetinin ulus-devlet bağlamında belirlediği stratejiler Rusya tarafından benimsenmemiştir. Nitekim Rusya, Kırım'daki Ruslara baskı yaparak bölgede bir referandum sürecine gidilmesine ön ayak olmuştur. 26 Şubat 2014 tarihinde referandum sürecini destekleyenler ile desteklemeyenler Simferepol meydanında karşı karşıya gelmiştir.16 Mart'ta gerçekleşen referandumdan yüzde 96'lık bir oranla Rusya'ya bağlanma kararı çıkmıştır. 18 Mart tarihinde Kırım'ın resmi olarak Rusya'ya bağlanması 6 Nisan 2014 yılında yaşanan Donbas Krizini tetiklemiştir. Kısa süre içerisinde ilerleme kaydeden ayrılıkçılar 11 Mayıs 2014'te yapılan referandum neticesinde Donetsk Halk Cumhuriyeti (DHC) ve Luhansk Halk Cumhuriyeti olarak kurulduklarını ilan etmişlerdir. Referandumu ve bağımsızlık sürecini Ukrayna reddederken; Rusya yerel halkı desteklediğini belirtmiştir (Uyaniker, 2018: 151).

Çatışmaların devam ettiği dönemde Malezya Havayolları'na ait bir yolcu uçağının Donbas Bölgesi'nde düşürülmesi nedeniyle Rusya suçlanmış ve iki ülke arasındaki gerilim artmıştır. Sürecin neticesi bağlamında Temmuz 2014'te iki ülke arasında "Minsk I" adıyla anılan barış görüşmeleri süreci başlamıştır. Görüşmelere Rusya, Ukrayna, DHC, LCH ve AGİT temsilcilerinin katılması ile ateşkes sağlanmıştır. Ancak bu ateşkes süreci yalnızca 5 gün sürmüştür. 2015 yılının ocak ayında "Minsk II" adıyla yürütülen barış görüşmeleri başlamıştır. AGİT temsilcilerine ek olarak Fransa ve Almanya'nın yer aldığı "Minsk II" görüşmeleri tıpkı "Minsk I" gibi kısa süreli bir ateşkes sağlamıştır (Koçak, 2015: 20). Donbas Bölgesi özelinde devam eden çatışmalar iki ülke arasında krizi tırmandırmaya devam etmiştir.

Tırmanan kriz hamlelerinde bir sonraki büyük hamle, Ukrayna'nın fiili olarak NATO üyesi haline gelmesi ve Trump yönetiminin 2017 yılı itibariyle Kiev'e savunma silahları satmaya karar vermesidir. Süreç, Rusya tarafından "neyin savunması?" sorusunu gündeme getirmiştir. Kiev'e satılan savunma silahları Moskova ve Donbas bölgesindeki müttefikler tarafından saldırgan bir hamle olarak kabul edilmiştir. Ancak Rusya'nın bu durumu tehdit olarak algılaması NATO üyesi ülkeler açısından çok fazla dikkate alınan bir durum olmamıştır. Ayrıca ABD dışındaki diğer NATO ülkeleri de Ukrayna'ya silah göndererek, silahlı kuvvetlerini eğiterek ve ortak hava ve deniz tatbikatlarına katılmasına izin vererek Rusya aleyhine kabul edilebilecek bir harekete girişmiştir. Rusya'ya karşı yapılan hamleler bunlarla sınırlı kalmamış Temmuz 2021 tarihinde Ukrayna ve Amerika, Karadeniz bölgesinde 32 ülkeden donanmanın katıldığı büyük bir deniz tatbikatına ev sahipliği yapmıştır. "Sea Breeze Operasyonu" olarak adlandırılan operasyon, Rusya'yı, kendi

kararuları olarak kabul ettiği bölgeye kasten giren bir İngiliz deniz destroyerine ateş açmaya itecek kadar kıskırtan bir hamle olmuştur (Mearsheimer, 2022).

Yaşanan süreç içerisinde Rusya'nın aslında bir haklı savaş süreci yürüttüğü ve bunun sadece bir iddia olmasının ötesinde bir durum olduğunu ortaya koyabilmek adına Trump döneminin ardından devam eden sürece bakılması gerekmektedir. Ukrayna ile ABD arasındaki ilişkiler Biden hükümeti döneminde de devam ederek iki ülke arasındaki bağlar daha belirgin bir nitelik kazanmıştır. İki ülke ilişkilerindeki belirginlik Kasım ayında ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ve Ukraynalı mevkidaşı Dimitri Kuleba tarafından imzalanan ve önemli bir belge olan "ABD-Ukrayna Stratejik Ortaklık Şartı" ile ortaya konulmuştur. Bu ortaklık şartının amacı Ukrayna'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarına tam entegrasyon için gerekli derin ve kapsamlı reformları uygulamasına olan bağlılığının altını çizmekti. Belge açıkça Ukrayna-ABD stratejik ortaklığını güçlendirmek için Başkanlar Zelensky ve Biden tarafından verilen taahhütler üzerine inşa edilmiş ve iki ülkenin "2008 Bükreş Zirvesi Deklarasyonu" tarafından yönlendirileceği vurgulanmıştır (Gray, 2023). Dolayısıyla Moskova, bu gelişmeleri kabul edilebilir bulmamış ve Ukrayna sınırına asker yerleştirmeye başlamıştır.

Süreç, Rusya'nın aralık ayında tam anlamı ile bir diplomatik soğukluğu hızlandırmasına sebebiyet vermiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un yaşanan süreç için "*kaynama noktasına ulaştık*" ifadelerini kullanmıştır. Bu bağlamda savaş öncesi bir adım olması adına Rusya, Ukrayna'nın kesinlikle NATO'nun bir parçası olmayacağına ve ittifakın 1997'den beri Doğu Avrupa'da konuşlandığı askeri varlıkları kaldıracağına dair yazılı bir garanti talep etmiştir. Ancak Rusya'nın talepleri ABD tarafından herhangi bir karşılık görmemesinin yanı sıra Ukrayna ile yaşanan süreçte herhangi bir geri adım atılmayacağı açıklanmıştır. Dolayısıyla Rusya açısından herhangi bir müzakere yürütecek ya da diplomatik bir süreç başlatacak bir durum kalmadığı için Ukrayna'yı işgal etme süreci başlatılmıştır (Mearsheimer, 2022). Ayrıca tarihsel olarak bakıldığında özellikle 1997 yılı itibarıyla bariz bir şekilde göze çarpmaya başlayan NATO'nun genişlemesi, Rusya tarafından hoş karşılanmamış ve çevrenme hissini tetiklemiştir. 2021 itibarıyla genişleme girişimlerini Ukrayna üzerinde arttıran NATO bağlamında Rusya, Ukrayna'yı askeri bir birliğe katılmaması hususunda uyarmıştır. Ancak NATO ve Ukrayna'nın Rusya'yı dikkate almayarak attığı adımlar neticesinde Rusya karşı atak olarak bağımsızlıklarını ilan eden Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyetini 21 Şubat 2022 tarihinde tanımış ve hemen ardından bölgeye asker göndermiştir. Yaşanan bu durum, Rusya tarafından savaşın başlatılacağına dair verilen ilk sinyal olarak okunabilir. Nitekim öyle de olmuştur. 24 Şubat 2022 tarihine gelindiğinde Doğu Ukrayna üzerine askeri harekât başlamıştır (Setav, 2022).

Ardından Rusya ile sınır olan AB ülkeleri ve ABD'nin uygulamak istediği stratejinin bir adımı olarak yaptırımlar süreci başlamıştır. Aslına bakıldığında yaşanan süreç, Soğuk Savaş dönemine vurgu yapan bir nitelik arz etmektedir. Güncelliğini koruyan savaş kapsamında ülkeler Rusya destekçileri ve ABD destekçileri olarak ikiye bölünmekte ve iki kutupluluk görünmezlik boyutundan görünürlük boyutuna taşınmaktadır. Elbette ki bu benzetme yapılırken Soğuk Savaş süreci kadar keskin bir ayırımdan bahsedilmemektedir.

Küreselleşen dünya ve liberal ekonomilerin hâkimiyet kazanması ile ülkeler arasındaki bağlar pek çok farklı dinamiğe bağlı durumdadır. İki ülkenin birbirine karşı kesin bir taraf tutması dolayısıyla zor bir niteliktedir. Ancak süreç keskin olmasa da benzerlik taşımakta ve Ukrayna- Rusya özelinden ziyade ABD ve Rusya minvalinde bir destekleme süreci yaşanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere savaşı resmi olarak Rusya başlatmıştır ancak savaşın perde arkası Rusya'yı bu hamleyi yapmaya iten bir periyod oluşturmuştur. AB ve ABD'nin kamuoyunu etkili kullanması ve diğer devletlerle olan ikili ilişkilerini devreye sokması ile Rusya'ya karşı bir ambargo ve yaptırım süreci başlatmışlardır. Ekonomik olarak çöken bir devletin askeri bir mücadeleyi etkin bir şekilde yürütemeyeceği varsayımından hareketle ABD, Rusya'ya uygulanan yaptırımların başat gücü olmuştur (İstikbal, 2022).

ABD'nin yanı sıra AB ülkelerinden Rusya'ya yönelik yaptırımların başlatılması ile beraber özellikle Avrupa Komisyonu'nun açıkladığı verilere göre Şubat 2022'den bu yana AB, Rusya'ya 43,9 milyar Euro'dan fazla ihraç edilen mal ve 91,2 milyar Euro'dan fazla ithal ürünü yasaklamıştır. Bu oranlar, 2021 verileri ile kıyaslandığında ihracatın yüzde 49'unun, ithalatın ise yüzde 58'inin yaptırıma tabi olduğu anlamına gelmektedir (Europa.eu, 2023). 2021 yılında Rusya'ya 12,6 milyar £ (15,4 milyar \$) değerindeki altın ihracatı da 2022 yılında aralarında İngiltere ve ABD'nin de bulunduğu ülkeler tarafından yasaklanmıştır. İngiltere hükümeti 2022'nin şubat ayında benzer bir tedbir planı açıklayarak Rusya'nın 604 milyar dolarlık döviz rezervinin 350 milyar dolarını (275 milyar £) kestğini ifade etmiş ancak Mayıs 2023'te bunu uygulamayacağını açıklamıştır. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar yalnızca bankacılık teknolojileri üzerinden uygulanan SWIFT sisteminden çıkarılması şeklinde yapılan yaptırımlarla kalmayarak aralarında McDonald's, PepsiCo, H&M ve Adidas gibi global markaların bulunduğu 1000'den fazla uluslararası şirketin Rusya'da çalışmayı durdurması ile devam etmektedir. Ayrıca ABD, İngiltere, AB ve Kanada hava sahasından tüm Rus uçuşlarının yasaklanması gibi ciddi yaptırımlar uygulamaktadır. Bunların dışında Rusya'ya lüks mal ihracatı yasağı da getirilmiştir (spglobal.com, 2023).

Rusya'ya uygulanan yaptırımların esas amacının Rusya'yı ekonomik olarak çökerterek yönetilmesi kolay bir ülke haline getirmek olduğunu söylebilir. Ekonomik çöküntünün bir getirisi olarak da savaş sürecinin sona erdirilmesi planlanmaktadır. Nitekim bunun doğru bir strateji olduğunu söylemek de mümkündür. Bakıldığında Rusya'ya uygulanan yaptırımlar bağlamında ülkede fiyatların genel seviyesinde hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. Bunun bir getirisi olarak da insanlar bankalardan paralarını çekme eğiliminde olmuşlardır. Ancak tüm bunların yanı sıra Uluslararası Para Fonu (IMF), Rusya ekonomisinin 2023'te yüzde 0,7 oranında büyüyebileceğine inandığına dair açıklamalarda bulunmuştur. Bunun nedeni, Uluslararası Enerji Ajansı'na (IEA) göre Rusya'nın günde 8,3 milyon varil petrol ihraç etmesidir; bahsi geçen miktar Nisan 2020'den bu yana en yüksek seviyedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Rusya'nın en büyük ithalatçıları Hindistan ve Çin'dir. Ancak IEA, Rusya'nın petrol ve gaz ihracatından elde ettiği kazancın Batı yaptırımları nedeniyle Nisan 2023'te ayda 18,2 milyar £'dan (22,5 milyar \$) 6,5 milyar £'a (8,1 milyar \$) düştüğüne dair açıklamaları da bulunmaktadır. Rusya, tüm bu yaptırımlara cevap olarak aralarında telekomünikasyon, tıp, taşıt, tarım, elektrikli ekipmanlar ve kereste ürünlerinin de bulunduğu 200'den fazla ürünün

Batı'dan ithalatını yasaklamaya başlamıştır. Ayrıca yabancı devlet tahvili sahiplerine faiz ödemelerini engelleyerek Rus firmalarının yurt dışındaki hissedarlara ödeme yapmasını yasaklamıştır. Ek olarak milyarlarca dolar değerindeki Rus yatırımlarını elinde bulunduran yabancı yatırımcıların bunları satması yasaklamıştır (BBC, 2023).

Rusya, haklı savaş gerekçeleri ile başlattığını savunduğu savaş sürecinde kendisine uygulanan yaptırımlara karşı verdiği karşı yaptırım tepkileri ile savaşın devam edeceğinin sinyallerini vermiştir. Burada belirlemek gerekir ki Rusya'nın haklı savaşa iddiaları ile başladığı savaş bağlamında sivil halkı öldürmesi, savaş alanını cephelerden sivil halkın bulunduğu bölgelere taşınması insan hakları ihlali kapsamında değerlendirilmesi gereken bir konudur. Nitekim ağustos sonu itibarıyla, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Ukrayna'da 9.511'i öldürülen ve 17.206'sı yaralanan olmak üzere 26.717 sivil kaybı kaydettiğini belirtmiştir. Mart ayında, BM destekli olarak yürütülen bir soruşturmanın vardığı sonuç şu ifadelerle dile getirilmiştir: *"Rus yetkililerin çok sayıda uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku ihlali gerçekleştirdiği, ayrıca aşırı kazara ölüm, yaralanma, zarar verme, kasten öldürme, işkence, insanlık dışı muamele, hukuka aykırı hapsedme, tecavüz, hukuka aykırı nakil ve sınır dışı etme gibi savaş suçları da dahil olmak üzere çok çeşitli savaş suçları işlediği sonucuna varıldı."* Rusya özellikle savaşın henüz çok başındayken yani Mart 2022'de Donetsk bölgesindeki Azak Denizi'nde 450.000 nüfuslu Mariupol şehrine saldırılar düzenleyerek yaklaşık 600 kişinin barındığı bir tiyatro salonu ile doğum ve çocuk hastanesini füzelerle vurmuştur. Ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre Mart 2022'de Çerniv'de ekmek kuyruğunda beklerken en az 17 kişinin Rusya tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir. Son 18 ayda okullar ve hastaneleri insanların barınak olarak kullanması nedeniyle Rusya'nın buraları ateş altına aldığı gözlemlenmiştir (Cbc.ca, 2023). Buradan da Rusya'nın savaşın hemen başından günümüze kadar olan süreç boyunca aynı politikayı güttüğü yani sivil halkı savaşa dahil ettiği bir savaş politikası yürütmekte olduğu anlaşılmaktadır. Elbette ki bu durum haklı savaş iddialarını çürüten bir nitelik arz etmektedir. Savaş başlatmanın haklı bir dayanağı olması gerektiğinin altını çizen jus ad bellum kavramına göre; Rusya'nın bir haklı savaş başlattığını söylemek mümkün olsa da savaşın devam ettirilmesi sürecinin dayanağı olan jus in bello kavramına göre değerlendirildiğinde; sivil halkın öldürülmesi, hastane ve barınaklara füze saldırılarının düzenlenmesi gibi ağır insan hakları ihlali sayılan durumların Rusya tarafından tereddütsüz bir şekilde gerçekleştiriliyor olması haklı bir savaş kapsamında değerlendirilecek bir durum niteliği taşımamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Savaş kavramının önemli bir parçası olarak ele alınan haklı savaş kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplinin ana teorilerinden realizmin temel argümanı olan çıkar çatışmaları üzerinden şekillenmektedir. Bir devletin siyasi çıkarlarının tehlikeye girmesi ile güç ve zor kullanabilmesinin haklı bir sebebe dayandırılması olarak kabul edilen kavram, batı kültürünün disipline bir kazanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın literatüre kazandırılmasını sağlayarak ana hatlarını belirleyen Augustine'e göre savaşan devletlerden en az biri savaş haklı bir gerekçeye dayandırabiliyorsa o devlet savaşı başlatabilir veya

savaşın tarafı olabilir. Kavramın anlaşılması ve uygulanabilirliğinin sağlanması noktasında karşımıza çıkan Aquinas ise kuramı, Augustine'in üç temel esasına dayandırmaktadır. Augustine'e göre; bir savaşın haklı savaş olabilmesi için ilk olarak savaşın bireyler bazında değil liderler bazında yürütülmesi gerekmektedir. İkinci olarak savaşın haklı bir gerekçesi olması gerekmekte ve üçüncü olarak ise savaşın haklı gerekçesinin kötülükten vazgeçip iyiliğe yönlendirmek esasını dayanması gerekmektedir. Walzer ise, savaş kavramının yalnızca ahlak dışı olarak değerlendirilmesine karşı çıkarak savaşın çok boyutlu bir yapı olduğunu ileri sürmüştür. Walzer'a göre devletler arasında savaşların olması yadsınamaz bir gerçektir ancak kurallar ile sınırlandırılmış bir savaş ile sivil ve savaşan arasında daha net bir ayrım yapılmalıdır. Ayrıca Walzer, haklı bir savaşın başlatılabilmesi için ağır insan hakları ihlali, meşru müdafaa halleri, özgürlük girişimleri gibi belli gerekçeler bulunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Walzer'in vurguladığı savaşa başvurma gerekçeleri, haklı savaş kuramı kapsamında jus ad bellum kategorisi üzerinden ele alınmıştır. Kavramın bir diğer dayanağı olan jus in bello, çıkan savaşın meşru olarak nasıl devam ettirileceğini ifade etmek için kullanılmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı, kavramın bahsi geçen iki kategorisi üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Jus in bello kavramı, Rusya'nın haklı savaş iddialarının ne denli gerçek dışı olduğunu ortaya koyan bir niteliğe sahip olmakla beraber orantılılık esası altında savaşta orantılı bir güç kullanımının olması, sivil halk ile savaşanların arasında bir ayrım olması gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim ağustos sonu itibarıyla, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Ukrayna'da 9.511'i öldürülen ve 17.206'sı yaralanan olmak üzere 26.717 sivil kaybı kaydettiğini belirtmesi ve Rusya'nın ekmek kuyruğunda bekleyen insanların üzerine bomba yağdırması ayrıca okul ve hastane gibi yerleri barınak olarak belirleyen insanların olduğu bölgelerde bombalama faaliyetleri yürütmesi Rusya'nın yürüttüğü savaş politikasında sivil halk ile savaşanlar ayrımı yapılmadığını açıklayan bir niteliğe sahiptir.

Haklı savaş kuramının jus ad bellum kategorisine göre Rusya'nın ileri sürdüğü savaş gerekçeleri özellikle etnik köken, Doğu Ukrayna sorunu ve NATO'nun genişlemesine karşı ülkenin algıladığı güvenlik tehditlerini bertaraf etmek amaçlı bir meşru müdafaa üzerinde şekillenmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın haklı savaş iddialarının ilki, etnik kökene dayanan "Büyük Rus Ulusu" projesidir. Proje kapsamında Slav ırkına mensup ulusları bir çatı altında toplama düşüncesine sahip olan Rusya için Ukraynalılar ile Beyaz Ruslar oldukça önemli kabul edilmektedir. Ayrıca Rusya etnik köken projesini Rus milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli rol oynayan Kiev Knezliğine kadar dayandırmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya açısından Ukrayna'yı 21. yüzyılda ve özellikle savaş kavramının ciddi dönüşümlere uğradığı bir dönem içerisinde hem hibrit savaş hem de konvansiyonel savaş unsurlarına başvurarak savaş başlatan bir devlet olmayı göze alacak kadar önemli kılan unsur; Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik konumdan kaynaklanmaktadır. Buradan kastedilen Ukrayna'nın Rusya açısından hem güneye hem de batıya açılan bir kapı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu kapının güvenliğinin sağlanması Rusya'nın beka mücadelesi vermesine neden olabilecek bir husustur. Özellikle Rusya'ya rahatsızlık veren durum; NATO genişlemesinin Karadeniz hakimiyetine doğru ilerlemesi ve Rusya'nın

çevrelenmiş olmasıdır. NATO genişlemesinin Rusya’da bu denli güvenlik endişesi uyandırmasında ABD’nin katkıları oldukça yüksektir. Özellikle Putin’in, Ukrayna’nın kendileri için bir kırmızı çizgi olduğunu belirtmesinin ardından ABD’nin Ukrayna’yı Rusya sınırında bir batı kalesi haline getirmeye devam etmesi Rusya’nın hassasiyetlerini dikkate almadıklarını göstermiştir.

Devam eden savaşın ana sebebine bakıldığında ise, Ukrayna’nın fiili olarak NATO üyesi haline gelmesi ve Trump yönetiminin 2017 yılı itibariyle Kiev’e savunma silahları satmaya karar vermesi ile beraber Rusya tarafından “Neyin savunması?” sorusunu gündeme getirmesi olmuştur. Bu soru aynı zamanda Kiev’in savunma silahlarına sahip olmasının Rusya açısından güvenlik açığı olarak kabul edildiğinin kanıtı niteliğindedir. Yine ABD ve NATO tarafından Rusya’nın silah satışından rahatsız olması pek önemli bir gündem teşkil etmeyerek ABD dışındaki diğer NATO ülkeleri de Ukrayna’ya silah göndermeye devam etmişlerdir. Ayrıca, Ukrayna’nın silahlı kuvvetlerini eğiterek ortak hava ve deniz tatbikatlarına katılmasına izin vermek suretiyle Rusya aleyhine kabul edilebilecek birtakım hareketliliklere de sebebiyet vermişlerdir. Rusya’ya karşı yapılan hamleler bu kadarla sınırlı kalmayarak Temmuz 2021 tarihinde Ukrayna ve Amerika, Karadeniz bölgesinde 32 ülkeden donanmanın katılım sağladığı büyük bir deniz tatbikatına ev sahipliği yapmıştır. “Sea Breeze Operasyonu” olarak adlandırılan operasyon, Rusya’yı, kendi karasuları içerisine dahil ettiği bölgeye kasten giren bir İngiliz deniz destroyerine ateş açmaya itecek kadar kışkırtan bir hamle olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş döneminin başat güçlerinden olan ve halen bölgesinde önemli bir aktör olarak kabul edilen Rusya’nın sınırlarında bu denli gözdağı niteliği taşıyan hareketleri kabul etmeyeceği aşık bir durumdur. Dolayısıyla haklı savaş argümanları ve özellikle jus ad bellum kategorisi bağlamında bakıldığında, sürecin Rusya açısından bir meşru müdafaa niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

Rusya-Ukrayna Savaşı’nın başlamasının hemen ardından AB ülkeleri ve ABD tarafında Rusya’ya uygulanan yaptırımların giderek artırılması aynı zamanda savaşın şiddetinin artmasına neden olan unsurlar arasında yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında özellikle jus ad bellum kavramına göre, savaşı başlatan devlet olan Rusya’nın bu savaşın başlaması noktasında haklı gerekçeleri bulunmaktadır. Ancak savaşın devamında jus in bello kavramı ve Walzer’in ileri sürdüğü öğretilere göre, savaşta sivil ve savaşan ayrımı yapılmaması ve savaşın sivil halkın yaşadığı bölgelere taşınması ve buna sebebiyet verenin bizzat Rusya olması devam eden savaş bir haklı savaş iddiasından çıkararak insan hakları ihlali olarak değerlendirilmesine dayanak oluşturmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; 39 ülkenin talebi ile Putin’in ağır insan hakları ihlalinde bulunarak savaş suçu işlediği gerekçesi kapsamında Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde devam eden soruşturmaları bulunmaktadır. Dolayısıyla haklı savaş kuramının temel yapı taşları bağlamında Rusya’nın savaş başlatma gerekçeleri haklı savaş kapsamına girse de yürüttüğü savaş politikası haklı savaş niteliği taşımamaktadır. Rusya’nın savaş sürecinin en başından beri sivil halkı hedef alan girişimlerinin haklı bir dayanağının olması haklı savaş kuramının kriterleri bağlamında mümkün görülmemektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi'nin "Etik Kurallara Uygunluk" başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Beyanı

Çalışmanın giriş ve literatür bölümü Çiğdem Elbir tarafından, verilerin toplanması ve ampirik uygulamanın gerçekleştirilmesi Ayça Eminoğlu tarafından, sonuç bölümü ise her iki yazar tarafından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalet.gov.tr. (2023, 06 23). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf adresinden alındı
- Ağır, O. (2015). Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması ve Rusya'ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, 29-47.
- Bacon, F. (1999). *Novum Organum*, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- BBC. (2014, 04 18). www.bbc.com/turkce. 06 15, 2022 tarihinde Putin: Kırım Hep Rusya'nın Parçası Oldu: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140318_putin_kirim adresinden alındı
- BBC. (2023, 07 29). *What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy?* <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659> adresinden alındı
- Bingöl, O. (2014). Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörüler, *Karadeniz Araştırmaları*, 15-38.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Budak, M. M. (2020). Savaşın Kökenleri ve Vekaleten Savaş Aktörleri Olarak Terör Örgütleri, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 91-112.
- Cabbarlı, H. (2016). İki Güç Arasında Ukrayna. *Karadeniz Araştırmaları*, 95-123.
- CBC (2023, 09 01). *'People who did nothing wrong': The toll of Russian strikes on civilian targets in Ukraine*. CBC NEWS: <https://www.cbc.ca/news/world/civilian-attacks-russia-ukraine-1.6958649> adresinden alındı
- CIA. (2023, 08 20). *The World Factbook, "Ukraine"*,. www.cia.gov: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/> adresinden alındı
- Cicero. (1961). *De Officiis*, Cambridge: Harvard University Press.
- Claude, I. (1980). Just Wars: Doctrines and Institutions, *Political Science Quarterly*, 83-96.
- Clausewitz, C. v. (1975). *Savaş Üzerine*, Berlin: May Yayınları.
- Dalar, M. (2008). Uluslararası Hukukta "Haklı Savaş" Doktrini: Bir Problemin Analizi, *Muhafazakâr Düşünce*, 229-241.
- Diyarbakırlıoğlu, K. (2020). Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler. *International Journal of Social Inquiry*, 209-234.
- Dorman, E. (2016). Thomas Aquinas ve Haklı Savaş Teorisi, *Felsefe Dünyası*, 135-158.
- Dönmez, H. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşına Giden Süreç: "Avrasyacılık" Anlayışı Çerçevesinden Bir İnceleme, *International Journal of Politics and Security*, 114-144.
- Dugin, A. (2005). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 31-66.
- Ereker, F. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1-36.

- Euronews. (2022, 03 24). <https://tr.euronews.com>. 06 18, 2022 tarihinde Bir ayını dolduran Rusya'nın Ukrayna işgali nasıl başladı, sebepleri ve sonuçları neler?: <https://tr.euronews.com/2022/03/24/bir-ay-n-dolduran-rusya-n-n-ukrayna-iskali-nas-l-baslad-sebepleri-ve-sonuclar-neler> adresinden alındı
- Euronews. (2022, 02 08). *Putin'den Macron'a Kırım mesajı: Ukrayna, NATO'ya girerse Rusya ile NATO arasında savaş çıkar*. [tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2022/02/08/putin-den-macron-a-k-r-m-mesaj-ukrayna-nato-ya-girerse-rusya-ile-nato-aras-nda-savas-c-kar](https://tr.euronews.com/2022/02/08/putin-den-macron-a-k-r-m-mesaj-ukrayna-nato-ya-girerse-rusya-ile-nato-aras-nda-savas-c-kar) adresinden alındı
- Europa.eu. (2023, 07 28). *EU sanctions against Russia explained*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/> adresinden alındı
- Grant, T. (2017). Annexation of Crimea, *Cambridge University Press*, 68-95.
- Gray, A. (2023, 10 07). *Bucharest declaration: NATO's Ukraine debate still haunted by 2008 summit*. [reuters.com: https://www.reuters.com/world/europe/natos-ukraine-debate-still-haunted-by-bucharest-pledge-2023-07-10/](https://www.reuters.com/world/europe/natos-ukraine-debate-still-haunted-by-bucharest-pledge-2023-07-10/) adresinden alındı
- Grotius, H. (2001). *On the Law of War and Peace in Three Books (1625)*, Kitchener: Botoche Books.
- Hobbes, T. (1997). *Leviathan*, Oxford: Clarendon Press.
- İmanbeyli, V. (2014). Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna- Kırım Meselesi, *Seta Perspektif*, 1-8.
- İstikbal, D. (2022, 04 01). *Avrupa'nın Rusya Yaptırımları*. 06, 25, 2022 tarihinde <https://kritikdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/avrupanin-rusya-yaptirimlari> adresinden alındı
- Independent. (2022). Putin'in savaş gerekçesi olarak kullandığı 4 söylem. Erişim tarihi: 01.04.2022. <https://www.indytrk.com/node/478706/dunya/putinin-savas-gerekçesi-olarak-kullandigi-4-soylem>
- Kaçmaz, M. (2020). Avrasya denklemine jeopolitik kırılma; Ukrayna. *Türk Coğrafya Dergisi*, 157-165.
- Karaosmanoğlu, A. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5-25.
- Kenez, P. (2006). *A History of the Soviet Union From The Beginning To The End*, New York : Cambridge University Press.
- Koçak, M. (2015). *Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna*, Ankara: SETA Yayınları.
- Konak, A. (2009). Kırım'ın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 80-93.
- Kurt, S. (2020). Güvenikleştirme Kuramı Açısından Rusya Federasyonu-Ukrayna Çatışmasını Anlamak, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-30.
- Mearsheimer, J. J. (2022). *mearsheimer.com*. 06 19, 2022 tarihinde John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis: <https://www.mearsheimer.com/> adresinden alındı

- Morkva, V. (2021). Rusya'nın 2014 İlhakı Sonrası Kırım'da Kırım Tatar Halkının Durum, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 375-397.
- Orend, B. (2007). Jus Post Bellum: The Perspective of a Just-War Theorist, *Leiden Journal of International Law*, 571-591.
- Özdemir, E. (2022). Haklı Savaş Geleneğinde Savaş Sonrası Adalet (Jus Post Bellum). *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 385-422.
- Özey, R. (2017). Mackinder'in Heartland Teorisinin Düşündürdükleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 95-100.
- Pufendorf, S. v. (1934). *Of The Law Of Nature And Nations*, London.
- Rousseau, J. (1982). *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, İstanbul: Say Kitap.
- Sarı, Ö. E. (2021). Quincy Wright". E. Büyükkakıncı içinde, *Savaş Kuramları* (s. 288-314), Ankara: Adres Yayınları.
- Setav. (2022, 02 24). 24 Şubat 2022 Rusya'nın Ukrayna İşgali. 06 25, 2022 tarihinde SETA: <https://www.setav.org/tag/24-subat-2022-rusyanin-ukraynaya-igali/> adresinden alındı
- Smith, M. F. (1998). Humanitarian Intervention and Just War, *Mershon International Studies Review*, 283-312.
- Spglobal. (2023, 07 28). *Sanctions against Russia – a timeline*. S&P Global Market Intelligence: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/sanctions-against-russia-8211-a-timeline-69602559> adresinden alındı
- Şahin, K. (2016). Michael Walzer, Haklı Savaş, Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlakî Bir Tez. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 123-125.
- T.C Dışişleri Bakanlığı. (2023, 05 20). *Ukrayna Ülke Künyesi*. <https://www.mfa.gov.tr/ukrayna-kunyesi.tr.mfa> adresinden alındı
- Tüysüzöğlu, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 62-79.
- Torbakov, I. (2001, 08 20). Rusya'dan Ayır Ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı. *Avrasya Dosyası*, 297-314. [commission.europa.eu: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/making-trade-policy_en](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/making-trade-policy_en) adresinden alındı
- Tzu, S. (2018). *Savaş Sanatı*, İstanbul: Salon Yayınları.
- Uyaniker, H. (2018). Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Ukrayna-Rusya Uyuşmazlığı, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 137-158.
- Vitoria, F. d. (2010). *Political Writings*, Cambridge : Cambridge University Press.
- Walzer, M. (2010). *Haklı Savaş Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlakî Bir Tez*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wright, Q. (1941). *A Study of War*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Wilson, A. (2014). *Ukraine crisis: What it means for the West*, New Haven: Yale University Press.